

Türkmenistanyň Adalat ministrliği
tarapyndan 2012-nji ýylyň 6-njy
martynda 633 san bilen bellige
alyndy

Türkmenistanyň Maliýe ministriniň
2012-nji ýylyň 8-nji fewralyndaky
№ 12-Ö buýrugy bilen tassyklandy

Täjirçilik kärhanalary üçin maliýe hasabatlygynyň milli standarty 11

„OBA HOJALYK“

Mazmuny	Bölämleriň №
Umumy düzgünler.....	1-5
Kesgitlemeler.....	6
Ykrar etmek we baha bermek..	7-22
Peýdalar we ýitgiler	23-27
Döwlet subsidiýalary	28-32
Maglumaty açmak	33-38
Güýje girýän senesi	39

UMUMY DÜZGÜNLER

1. Şu standartyň maksady oba hojalyk işine degişli maglumatlary hasaba almagyň we açmagyň tertibini bellemek bolup durýar.

2. Şu standart, eger olar oba hojalyk işi bilen baglynyşykly bolanda, şu obýektleri hasaba almak üçin ulanylýar:

a) biologik aktiwler;

b) onuň ýygnaýan pursatynda oba hojalyk önümleri; we

ç) şu standartda seredilýän döwlet subsidiýalary.

3. Şu standart aşakdakylar babatynda ulanylmaýar:

a) oba hojalyk maksatly ýerler babatynda ("Esasy serişdeler" MHMS-na we "Maýa goýum emlägi" MHMS-na seret);

b) oba hojalyk işi bilen baglanyşykly maddy däl aktiwler babatynda ("Maddy däl aktiwler" MHMS-na seret).

4. Şu standart diňe olaryň alnan (ýygnaýan) pursatynda oba hojalyk önümlerini (ýagny, biologik aktiwlerden alnan önümleri) hasaba almak üçin ulanylýar. Ony soňundan hasaba almak üçin "Ätiýaçlyklar" milli standarty ýa-da başga bir ulanarlykly standart ulanylýar.

5. Şu standartda oba hojalyk önümleri ýygnaýandan soň olary gaýtadan işlemek meselelerine seredilmeýär, sebäbi, şunuň ýaly gaýtadan işlemek, şu standartda getirilen kesgitlemä laýyklykda, oba hojalyk işine degişli däldir.

KESGITLEMELER

6. Şu standartda aşakdaky adalgalar görkezilen manylarynda ulanylýar:

Oba hojalyk işi – kärhana tarapyndan amala aşyrylýan biotransformasiýany hem-de satmak ýa-da oba hojalyk önümine gaýtadan işlemek ýa-da goşmaça biologiki aktiwleri öndürmek maksady bilen biologiki aktiwleri ýygnamaklygy dolandyrmak.

Oba hojalyk önümi – kärhananyň biologiki aktiwlerinden alnan (ýygna) önüm.

Biologik aktiw – diri (ýaşayan) mal ýa-da ösümlük.

Biotransformasiýa – olaryň netijesinde biologiki aktiwde hil we mukdar üýtgemeleri bolup geçýän ösüş, tohumyň üýtgemegi, produsirmek we köpelmek işleri.

Ýerlemek üçin çykajylar – aktivi ýerlemäge göni degişli edilýän goşmaça harajatlar, maliýeleşdirmek üçin we peýdadan alynýan salgytlar üçin harajatlar muňa girmeýär.

Biologik aktiwleriň topary – meňzeş häsiýetnamalary bolan, janly (diri) haýwanlaryň ýa-da ösümlükleriň jemi.

Oba hojalyk önümini ýygnamak – önümi biologik aktiwden bölüp almak ýa-da biologik aktiviň ýaşamagyny bes etmegi.

Işjeň bazar – aşakda sanalyp geçilýän ähli şertleriň ýerine ýetirilýän bazary:

- a) şu bazarda dolanyşykda bolýan harytlaryň birmeňzeş bolmagy;
- b) geleşigi amala aşyrmak isleýän satyn alyjylaryň hem-de satyjylaryň adatça, islendik wagtda tapylmagy; we
- ç) baha baradaky maglumatlaryň hemmeler üçin elýeterli bolmagy.

Balans gymmaty – haýsydyr bir aktiviň maliýe ýagdaýy barada hasabatda ykrar edilýän pul möçberi.

Adalatly gymmat – gowy habarly, şunuň ýaly amaly geçirmek isleýän garaşsyz taraplaryň arasynda geleşikler geçirilende aktivi çalşyp bolýan ýa-da borçnama boýunça hasaplaşyklary geçirip bolýan pul möçberi. Aktiviň adalatly gymmaty onuň şu pursatda ýerleşýän ýerinden we ýagdaýyndan ugur alnyp kesgitlenilýär. Meselem, fermadaky gara mallaryň degişli bazardaky bahasy (ondan bu mallary görkezilen bazara alyp gitmek üçin ulag we gaýry çykajylary aýyrmak bilen) olaryň adalatly gymmaty bolup durýar.

YKRAR ETMEK WE BAHA BERMEK

7. Kärhana biologik aktivi ýa-da oba hojalyk önümini diňe şu ýagdaýlarda, eger-de:

- a) şu kärhana aktiwe geçen wakalaryň netijesinde gözegçilik edýän bolsa;
- b) kärhana tarapyndan şu aktiw bilen baglanyşykly geljekki ykdysady peýdalaryň alynmagynyň ýokary ähtimallygy bar bolanda;
- ç) aktiviň adalatly ýa-da hakyky gymmatyna ygtybarly baha berip bolanda ykrar etmelidir.

8. Oba hojalyk işinde, hususan-da, gara mallara bolan eýeçilige ýuridik hukuk, tagmalamak ýa-da malyň satyn alnan, doglan ýa-da çetleşdirilen pursatynda başga bir görnüşde belgilemek gözegçiligiň bardygyna subutnama bolup hyzmat edip biler. Geljekki ykdysady peýda, düzgün bolşy ýaly, esasy fiziki görkezijilerden ugur alnyp baha berilýär.

9. Ähli ýagdaýlarda kärhana oba hojalyk önümine onuň alnan (ýygňalan) pursatynda, ýerlemek üçin harajatlary aýyrmak bilen, adalatly gymmaty boýunça baha berýär. Şu standart oba hojalyk önüminiň adalatly gymmatyna onuň alnan (ýygňalan) pursatynda ygtybarly baha berip bolar diýen nukdaýnazary görkezýär.

10. Ilkibaşda ykrar edilen pursatynda we her bir hasabat döwrüniň ahyrynda biologik aktiwe ýerlemek üçin harajatlary aýyrmak bilen, adalatly gymmaty boýunça baha berilýär, adalatly gymmata ygtybarly baha berip bolmaýan ýagdaýlary muňa girmeyär.

11. Kärhananyň biologik aktiwlerinden alnan oba hojalyk önümine önümiň alnan pursatynda kesgitlenilýän ýerlemek üçin harajatlary aýyrmak bilen, adalatly gymmaty boýunça baha berilýär. Şunuň ýaly baha bermegiň netijesinde alnan ululyk "Ätiýaçlyklar" maliýe hasabatlylygynyň milli standartynyň ýa-da başga ulanarlykly standartyň ulanylyp başlanýan senesindäki ýagdaýa görä özüne düşýän gymmaty bolup durýar.

12. Döwlet tabşyrygy bolup durýan oba hojalyk önümine, ýerlemek üçin çykdaýlary aýyrmak bilen, döwlet tarapyndan bellenen kesgitli bahalar boýunça baha berilýär.

13. Biologik aktiwiniň ýa-da oba hojalyk önüminiň adalatly gymmatyny kesgitlemek işini biologik aktiwleri ýa-da oba hojalyk önümlerini olaryň esasy häsiýetnamalaryna, mysal üçin, ýaşy ýa-da hili boýunça, toparlara bölmek ýoly bilen ýenilleşdirip bolar. Kärhana esasy häsiýetnamalary degişli bazarda baha bellemek üçin esas hökmünde peýdalanylýan häsiýetnamalardan ugur almak bilen saýlap alýar.

14. Kärhana geljekde haýsydyr bir pursatda özüniň biologik aktiwini ýa-da oba hojalyk önümini ýerlemek üçin şertnamalary baglaşýar. Şertnama bahalary adalatly gymmatyny kesgitlemek üçin hemişe esas bolup durmaýar, sebäbi adalatly gymmat şunuň ýaly geleşigi amala aşyrmak isleýän satyn alyjy bilen satyjynyň geleşik baglaşyp biljek bazarynyň şol wagtky ýagdaýyny görkezýär.

15. Eger biologik aktiw ýa-da oba hojalyk önümi üçin olaryň şu wagtky ýagdaýlarynda we ýerleşýän ýerlerinde işjeň bazar bar bolsa, onda şol bazarda bellenen baha şu aktiwiniň adalatly gymmatyny kesgitlemek üçin amatly esas bolup durýar. Eger kärhananyň birnäçe işjeň bazarlara çykmaga mümkinçiligi bar bolsa, kärhana babatda olaryň has ýerlikli bahasy peýdalanylýar. Mysal üçin, eger kärhana iki işjeň bazara çykyp bilýän bolsa, onda ol özüniň geleşik baglaşmagy göz önünde tutýan bazarynyň bahasyny peýdalanylýar biler.

16. İşjeň bazaryň ýok wagtynda kärhana adalatly gymmaty kesgitlemek üçin aşakda getirilýän görkezijileriň birini ýa-da birnäçesini peýdalanýar:

a) bazardaky iň soňky geleşikleriň bahasyny, geleşikleriň geçirilen senesi bilen hasabat döwrüniň tamamlanýan wagtynyň arasyndaky döwürde hojalyk şertlerinde düýpli üýtgetmeleriniň bolup geçmedik ýagdaýynda;

b) şuňa meňzeş aktiwleriň tapawutlaryny hasaba almak bilen düzediş girizilen bazar bahalaryny;

ç) degişli pudaklaýyn görkezijileri, mysal üçin, bir eskport nowasyna ýa-da gektura hasaplanyňda baglaryň gymmatyny we etiň bir kilogrammyna hasaplanyňda gara mallaryň gymmatyny.

17. Käbir ýagdaýlarda dürli çeşmelerden alnan maglumat biologik aktiwň ýa-da oba hojalyk önüminiň adalatly gymmaty babatynda dürli netijelere getirip biler. Kärhana bu tapawutlaryň sebäplerine esasly baha bermeleriň belli bir derejede dar çäginde adalatly gymmata berilýän has ygtybarly bahany kesgitlemek üçin seredýär.

18. Kähalatda özüne düşýän gymmaty adalatly gymmata takmynan deň bolup biler, hususan-da, şu ýagdaýlarda:

a) ilki başda baha berlen pursatyndan soň degerli biotransformasiýa bolup geçmedik bolsa (mysal üçin, miwe-ir-iýmiş getirýän baglaryň nahalary hasabat döwrüniň tamamlanmazynyň öňýanynda oturdulan bolsa); ýa-da

b) biotransformasiýanyň baha düýpli täsir etjekdigine garaşylmaýan bolsa (mysal üçin, köp ýyllyk oturtmalaryň ilki başky ösüş döwründe, olaryň önümçilik döwri 30 ýyla deňdir).

19. Eger-de biologik aktiwň adalatly gymmatyna ygtybarly baha bermek mümkin bolmasa, onda ilki başda ykrar edilende biologik aktiwe, toplanan ulanyş tutumyny we gymmaty gaçmakdan toplanan ýitgileri aýyrmak bilen, özüne düşýän gymmaty boýunça baha berilýär. Şunuň ýaly biologik aktiwň adalatly gymmatyna ygtybarly baha bermek mümkinçiligi peýda bolan badyna kärhana, ýerlemek üçin çykdaýlary aýyrmak bilen, oňa adalatly gymmaty boýunça baha berip başlamalydyr.

20. Uzak möhletli biologik aktiwň "Ýerlemek üçin niýetlenen uzak möhletli aktiwler" maliýe hasabatlylygynyň milli standartyna laýyklykda ýerlemek üçin niýetlenen (ýa-da, ýerlemek üçin niýetlenen topara bölünen, çykyp gidýän topara goşulan) hökmünde topara bölmek ölçeglerini kanagatlandyryp başlan wagtynda adalatly gymmata ygtybarly baha berip boljakdygy subut edilen hasap edilýär.

21. Biologik aktiwe diňe ilki başda ykrar edilende, toplanan ulanyş tutumyny we gymmaty gaçmakdan toplanan ýitgileri aýyrmak bilen, özüne düşýän gymmaty boýunça baha berilýär. Eger kärhana ozal haýsydyr bir biologik aktiwe ýerlemek üçin çykdaýlary aýyrmak bilen, adalatly gymmaty boýunça baha beren bolsa, onda ol şu biologik aktiwe, onuň çykyp gidýän pursatyna çenli, ýerlemek üçin çykdaýlary aýyrmak bilen, adalatly gymmaty boýunça baha bermegi dowam etdirmelidir.

22. Hakyky gymmaty, toplanan ulanyş tutumy we gymmaty gaçmakdan toplanan ýitgiler kesgitlenende kärhana "Ätiýaçlyklar" maliýe hasabatlylygynyň milli standartyna, "Esasy serişdeler" MHMS-na we "Aktiwleriň gymmatynyň gaçmagy" MHMS-na gollanýar.

PEÝDALAR WE ÝITGILER

23. Ýerlemek üçin çykdaýylary aýyrmak bilen, biologik aktiw adalatly gymmaty boýunça ilkibaşda ykrar edilende, şeýle hem ýerlemek üçin çykdaýylary aýyrmak bilen, biologik aktiwiň adalatly gymmatyndaky üýtgemeleriň netijesinde ýüze çykýan peýda ýa-da ýitgi olaryň ýüze çykýan döwrüniň peýdasynyň ýa-da ýitgisiniň düzümine goşulýar.

24. Biologik aktiwiň ilkibaşda ykrar edilen mahalynda ýitgi, ýerlemek üçin çykdaýylary aýyrmak bilen, biologik aktiwiň adalatly gymmaty kesgitlenende bu çykdaýylaryň adalatly gymmatdan ýokary bolup biljekdigi bilen baglanyşykly ýüze çykyp biler. Biologik aktiwiň ilkibaşda ykrar edilen mahalynda peýda, mysal üçin, göläniň doglan pursatynda ýüze çykyp biler.

25. Ýerlemek üçin çykdaýylary aýyrmak bilen, oba hojalyk önümleri adalatly gymmaty boýunça ilkibaşda ykrar edilende ýüze çykýan peýda ýa-da ýitgi olaryň ýüze çykýan döwrüniň peýdasynyň ýa-da ýitgisiniň düzümine goşulmalydyr.

26. Ýerlemek üçin çykdaýylary aýyrmak bilen, döwlet tabşyrygy bolup durýan oba hojalyk önümleri adalatly gymmaty boýunça ilkibaşda ykrar edilende ýüze çykýan peýda ýa-da ýitgi degişlilikde, geljekki döwürleriň girdeji ýa-da çykdaýy maddalarynda hasaba alynýar we olaryň ýerlenişine görä, peýdanyň ýa-da ýitginiň düzümine goşulýar.

27. Oba hojalyk önümi ilkibaşda ykrar edilende bu önümi almagyň (ýygnamagyň) netijesinde peýda ýa-da ýitgi ýüze çykyp biler.

DÖWLET SUBSIDIÝALARY

29. Belli bir şert goýulman berilýän, ýerlemek üçin çykdaýylary aýyrmak bilen adalatly gymmaty boýunça baha berilýän biologik aktiwe degişli bolan döwlet subsidiýasy diňe döwlet subsidiýasynyň alynmaga degişli bolan wagtynda girdeji hökmünde ykrar edilýär.

29. Eger ýerlemek üçin çykdaýylary aýyrmak bilen adalatly gymmaty boýunça baha berilýän biologik aktiwe degişli bolan döwlet subsidiýasy belli şertler goýlup berilýän bolsa, mysal üçin, subsidiýanyň şertlerine laýyklykda kärhananyň oba hojalyk işiniň ol ýa-da beýleki görnüşi bilen meşgullanmaly bolan ýagdaýynda, kärhana bu döwlet subsidiýasyny diňe döwlet subsidiýasy bilen baglanyşykly şertler ýerine ýetirilen ýagdaýynda peýdanyň ýa-da ýitginiň düzüminde ykrar etmelidir.

30. Döwlet subsidiýalary dürli şertlerde berilýär. Mysal üçin, subsidiýanyň şertlerine laýyklykda, kärhana baş ýylyň dowamynda belli bir ýer böleginde oba hojalyk bilen meşgullanmaga borçly, şunda eger kärhana oba hojalyk bilen baş ýyldan az meşgullanýan halatynda döwlet subsidiýasy doly möçberde yzyna gaýtarylmaga degişli bolup biler. Şu ýagdaýda şunuň ýaly döwlet subsidiýasy diňe baş ýyl geçenden soň girdeji hökmünde ykrar edilip bilner. Emma, eger-de döwlet subsidiýasynyň şertine laýyklykda, kärhana belli bir döwürden soň onuň

bir bölegini yzyna gaýtaryp bilmese, bu döwlet subsidiýasy geçen döwre barabarlykda peýdanyň ýa-da ýitginiň düzümünde ykrar edilýär.

31. Eger döwlet subsidiýasy, ýerlemek üçin çykdaýlary aýyrmak bilen adalatly gymmaty boýunça baha berilýän biologik aktiwe degişli bolsa, onda "Döwlet subsidiýalaryny hasaba almak we döwlet kömegi hakyndaky maglumaty açmak" MHMS ulanylýar.

32. Döwlet subsidiýasynyň ýerlemek üçin çykdaýlary aýyrmak bilen adalatly gymmaty boýunça baha berilýän biologik aktiwe degişli bolan ýa-da döwlet subsidiýasynyň şertlerine laýyklykda kärhananyň oba hojalyk işiniň belli bir görnüşi bilen meşgullanmaly däl bolan ýagdaýlarynda şu standart hasaba almagyň "Döwlet subsidiýalaryny hasaba almak we döwlet kömegi hakyndaky maglumaty açmak" MHMS-nda görkezilen tertibinden başga tertibiň ulanylmagyny talap edýär. "Döwlet subsidiýalaryny hasaba almak we döwlet kömegi hakyndaky maglumaty açmak" MHMS diňe toplanan ulanyş tutumyny we gymmaty gaçmaktan toplanan ýitgileri aýyrmak bilen, adalatly gymmaty boýunça baha berilýän biologik aktiwe degişli bolan döwlet subsidiýasy babatynda ulanylýar.

MAGLUMATY AÇMAK

33. Kärhana biologik aktiwler we oba hojalyk önümleri ilkibaşda ykrar edilende, şeýle hem ýerlemek üçin çykdaýlary aýyrmak bilen, biologik aktiwleriň adalatly gymmatyndaky üýtgetmeleriň netijesinde şu döwürde ýüze çykýan peýdanyň ýa-da ýitginiň jemi ululygyny açmalydyr.

34. Kärhana alnan (ýygňalan) wagtynda oba hojalyk önüminiň her bir toparynyň we biologik aktiwleriň her bir toparynyň adalatly gymmaty kesgitlenende peýdalanylýan usullar we esasy ýol bermeler baradaky maglumatlary açmalydyr.

35. Döwrüň dowamynda alnan (ýygňalan) oba hojalyk önümi babatynda kärhana onuň adalatly gymmatyny oba hojalyk önüminiň alnan (ýygňalan) pursatynda kesgitlenilýän, ýerlemek üçin çykdaýlary aýyrmak bilen açmalydyr.

36. Kärhana şulary açmalydyr:

a) olary peýdalanmak babatynda belli bir çäklendirmeleriň hereket edýän biologik aktiwleriniň bardygyny we olaryň balans gymmatyny, şeýle hem borçnamalary üpjün etmek hökmünde girew berlen biologik aktiwleriň balans gymmatyny;

b) biologik aktiwleri kämilleşdirmek ýa-da satyn almak boýunça öz üstüne alan borçnamalarynyň ululygyny.

37. Kärhana biologik aktiwleriň balans gymmatynyň şu döwrüň başyndaky we ahyryndaky üýtgemeleriniň deňeşdirmesini görkezmeledir. Deňeşdirme şulary öz içine almalydyr:

a) ýerlemek üçin çykdaýlary aýyrmak bilen, adalatly gymmatyň üýtgemeginden alnan peýdany ýa-da ýitgini;

b) aktiwleri satyn almagyň netijesinde gymmatyň ýokarlanyşyny;

ç) biologik aktiwleri ýerlemek we biologik aktiwleri "Ýerlemek üçin niýetlenen uzak möhletli aktiwler" MHMS-na laýyklykda ýerlemek üçin niýetlenen hökmünde topara bölmek (ýa-da ýerlemek üçin niýetlenen hökmünde topara bölünen, çykyp gidýän topara goşmak) bilen baglanyşykly gymmatyň peselmegini;

d) oba hojalyk önümini ýygnamak (almak) bilen baglanyşykly gymmatyň peselmegini;

e) gaýry üýtgemeleri.

38. Adalatly gymmatyny ygtybarly ölçemek mümkin bolmadyk biologik aktiwlere degişlilikde goşmaça maglumatlary açmak:

a) bu biologik aktiwleriň beýany;

b) adalatly gymmaty ygtybarly ölçemegiň mümkin bolmazlygynyň sebäpleriniň düşündirişini;

ç) mümkin boldugyça, hasaplama baha bermeleriniň adalatly gymmatynyň bolup biljek gerimini;

d) ulanyş tutumyny hasaplap ýazmagyň peýdalanylýan usulyny;

e) peýdaly ulanylýan möhletini ýa-da ulanyş tutumlarynyň ulanylýan ölçeglerini; we

ä) döwrüň başyndaky we ahyryndaky jemi balans gymmatyny we toplanan ulanyş tutumyny (gymmaty gaçmakdan çekilen toplanan ýitgiler bilen bilelikde).

GÜÝJE GIRÝÄN SENESI

39. Maliýe hasabatlylygynyň şu standarty 2013-nji ýylyň 1-nji ýanwaryndan güýje girýär.

Goşundy

Şu standart maliýe hasabatlylygynyň halkara standarty 41 „Oba hojalyk“ (IAS 2009) laýyklykda işlenip taýýarlandy, şu aşakdakylardan başgasy:

käbir bölümlere olaryň has-da düşnükli bolmagy üçin düzediş girizildi;

döwlet tabşyrygy bolup durýan oba hojalyk önümüne baha bermek, şeýle hem ykrar edilende alnan peýdanyň ýa-da ýtginiň ykrar edilmeli pursaty göz önünde tutuldy;

aktiwden garaşylýan arassa pul akymalarynyň diskontirlenen gymmatynyň esasynda adalatly gymmaty kesgitlemäge degişli düzgünler aýryldy;

ýokarda görkezilen aýyrmalar bilen baglanyşykly, maglumatlary açmaga bildirilýän käbir talaplar aýryldy.